

Artiklis keskendume peamiselt kahele küsimuste ringile, milleks on jumalateenistustel osalemine ja inimeste ootused kirikutele. Ootusi kirikutele vaatleme nii individuaalses kui laiemas, ühiskondlikus plaanis. Artiklis analüüsime põhiliselt uuringu „Elust, usust ja usuelust 2010” (EUU 2010) andmeid.¹

Seda, kui sageli ja millised elanikkonna rühmad jumalateenistustel osalevad, on Eestis elanikkonna usklikkust puudutavate küsitluste käigus ka varem uuritud. Mõnel juhul on küsimust vaadeldud ka ameerika sotsioloogide Starki ja Glocki esitatud usklikkuse mitmedimensioonilise mudeli raames. See mudel vaatab inimese usklikkust kui väga mitmetahulist nähtust, mis ei sisalda endas mitte ainult usku Jumalasse, vaid ka usulist käitumist (nagu näiteks omaette palvetamine või jumalateenistustel osalemine), teatud laadi eetilistest ja moraalistest arusaamadest tulenevat käitumist või suhtumist mingitesse teguviisidesse, teatud usuarusaamade või ideede pooldamist ning teadlikkust nendest. Stark ja Glock on neid mõõtmeid nimetanud rituaalseks, tagajärgede, intellektuaalseks ja ideoloogiliseks dimensioonideks.² Tänu sellisele mitmemõõtmelisele lähenemisele saame jumalateenistustel osalemist vaadelda inimese usulise käitumise ühe osana, mitte pelgalt kui „kirikus käimist”. Ka „Elust, usust ja usuelust” küsitlustes on see küsimus varasemalt püstitamist leidnud.³ Artiklis vaadeldakse jumalateenistusel käimist siiski pigem taustana teisele, ootuste temaatikale.

Tuleb tõdeda, et võrdlusandmeid ootuste temaatikale oli raske leida just kirikuväliste inimeste osas. Võib väita, et Eestis ei ole seda teemat vähemalt suurte kvantitatiivsete uurimuste käigus käsitletud. Ootamatult keeruliseks osutus säärase uuringute leidmine isegi mujalt maailmast. Meile sattus küll kätte terve rida saksakeelsetes riikides läbiviidud mahukaid ja igati esinduslikke ning usaldusväärseid küsitlusi, mis antud teemat vaatlevad, kuid kõik need olid tehtud kirikute liikmeskondade hulgas ega puudutanud kirikuväliseid ühiskonnaliikmeid.⁴ Siiski pakkusid need mingitki võrdlusmaterjali eelkõige

¹ „Elust, usust ja usuelust 2010” (EUU 2010); ankeedi koostas Eesti Kirikute Nõukogu ja uuringu viis läbi Sotsiaal- ja turu-uuringute firma OÜ Saar Poll.

² Rituaalse, ideoloogilise ja tagajärgede dimensiooni kohta vt: Raigo Liiman, Usklikkus muutuvus Eestis ühiskonnas. Tartu, 2001.

³ Uuringud „Elust, usust ja usuelust” (EUU) 1995, 2000 ja 2005 viis postiküsitlusena läbi Eesti Kirikute Nõukogu. Andmebaase kaalus demograafiliste mudelite alusel sotsiaal- ja turu-uuringute firma OÜ Saar Poll 2010. aastal.

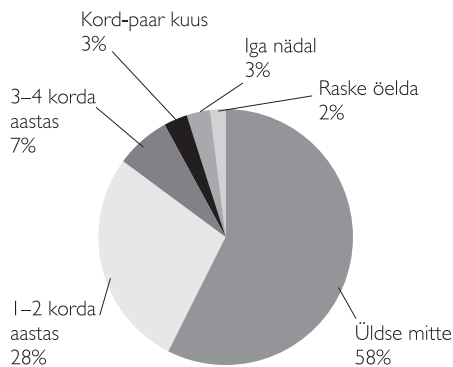
⁴ Siiski pakuvad mitmedki neist väga huvitavaid tulemusi spetsiifiliste rühmade kohta, nagu noored või kiriku tegevusest distantseerunud. Vt Ökumenische Basler Kirchenstudie: <http://www.erk-bs.ch/downloads/studien> ja „Weltsichten, Kirchenbindung, Lebensstile”. Vierte EKD – Erhebung über Kirchenmitgliederschaft: http://www.ekd.de/download/kmu_4_internet.pdf

käsitatud teemaderingi ja küsimustiku osas. Samas tuleb tõdeda, et ootuste teema kerkib oma olulisusega lausa ekstreemselt esile ning seda üsna laial rindel alates kristliku sõnumi kuulutamisest ja hingehoiuallasest tegevusest ning lõpetades avaliku diskussiooniga kiriku õigustest ja rollist kas või riiklike pühade tähistamisel või meedias ilmuvates seiskohavõttudes moraali ja eetika teemadel. Juhul kui kirik püstitab endale eesmärgi tänapäeva ühiskonnas aktiivne olla, ei saa ta kuidagi efektiivselt tegutseda, mõistmata oma liikmete ja teatud määral ka kirikuväliste inimeste ootusi endale. Kui meie läänepoolsete naabrite juures on kirikutöö tegijad olnud juba aastakümneid relvastatud üsna põhjalike teadmistega kirikuliste ootuste kohta, siis käesolev artikkel püüab veidigi meil valitsevat lünka täita, andes siiski aru, et oluline osa teema lahtimõtestamisest eelkõige kvalitatiivsete meetodite abil jääb siiski edasisi uuringuid ootama. Sotsioloogid saavad erinevaid meetodeid kasutades nimetatud ootusi kirjeldada, aga ootustele vastamise otstarbekuse üle saavad otsustada vaid Maarjamaa hingekarjased. Samas, isegi kui Eestimaal tegutsevad konfessioonid ei pea oma põhimõtetest lähtuvalt võimalikuks elanikkonna teatavatele ootustele vastamist, on ometi igal juhul hea neid ootusi teada.

I. Jumalateenistustest osavõtt

144

Jooniselt I on näha, et veidi üle poole Eesti elanikkonnast ei käi enda sõnul jumalateenistusel mitte kunagi. 28% on neid, kes käib seal üks-kaks korda aastas ehk siis tõenäoliselt suuremate pühade, nagu jõulude või ülestõusmis-pühade ajal. Seega üle kolme korra aastas osaleb jumalateenistustel vaid 13% vastanutest.

Joonis I
„Kui sageli Te võtate osa jumalateenistusest?“⁵ Kõik vastajad (N = 1009; mehi 472, naised 537).

⁵ EUU 2010, küsimus K35.

Enne detailsema analüüsi juurde asumist kirjeldame siinkohal neid siht-rühmi, kelle põhjal me uuringutulemusi analüüsimise. Me võtsime vaatluse alla sellised vastajaid iseloomustavad tunnused nagu kogudusse kuulumine, jumalateenistustel käimise sagedus, usklikkus, sugu, vanus, haridus ning rahvus. Juhime tähelepanu sellele, et tegemist on ütluspõhiste andmetega – vastused tuginevad üksnes vastaja enda määratlusele. Näiteks me ei tea tegelikult, kas end koguduse liikmeks nimetav inimene on ka päriselt koguduse liige või kas väidetavalt iga nädal jumalateenistusel käiv inimene ka tegelikult seda teeb. Seega oleks sihtrühmade nimetamisel korrektsem kasutada näiteks selliseid väljendeid nagu „end koguduse liikmeks pidavad inimesed”, „enda sõnul sageli jumalateenistustel käivad inimesed” või „end usklikuks pidavad inimesed”, aga lugemise hõlbustamiseks otsustasime oma tekstis kasutada lühemaid ja lihtsustatud väljendeid, nagu „koguduste liikmed”, „sageli jumalateenistustel käivad inimesed”, „usklikud”.

Mida detailsem analüüs meile jumalateenistusel käimise sageduse kohta näitas? Ei ole üllatav, et kogudustesse kuuluvad inimesed (neid oli kõikidest küsitletutest 16%) osalevad teenistustel sagedamini kui sinna mittekuuluvad inimesed (neid oli kõikidest küsitletutest 84%).⁶ Kogudustesse kuulujatest on viimase aasta jooksul teenistustel osalenud valdav enamus ehk 88%, mittekuulujatest 34%. Kahjuks ei ole väikese vastajate arvu tõttu võimalik võrrelda kõigi konfessioonide ja koguduste liikmete teenistustel käimise sagedust. Mingisugusegi võrdluse saamiseks võtsime vaatluse alla kolm gruppi: luterlike koguduste liikmed, õigeusu koguduste liikmed ning kolmandas grupis summeerituna muude koguduste liikmed.⁷ Selgus, et kõige aktiivsemad teenistustel käijad on muude koguduste liikmed. Neile järgnevad õigeusu koguduste liikmed ning kõige harvem käivad jumalateenistustel luterlike koguduste liikmed.

Ilmselt ei ole lugejale midagi üllatavat ka selles, et ennast usklikuks pidavad inimesed käivad sagedamini jumalateenistustel kui usu suhtes ükskõiksed ja ateistid (usklikud moodustasid kõikidest küsitletutest 13%, usu poole kalduvaid oli 27%, usu suhtes ükskõikseid 33%, ateismi poole kalduvaid 13% ja veendunud ateiste 10%).⁸ Usklikest on viimase aasta jooksul jumalateenistustel osalenud 85%, usu poole kalduvatest 69%, usu suhtes ükskõiksetest 23%, ateismi poole kalduvatest 21% ja veendunud ateistidest 8%. Viimati nimetatud on teenistustel osalenud üks-kaks korda aastas.

Naised osalevad jumalateenistustel sagedamini kui mehed. Kõige harvemini osalevad teenistustel noored, kuni 29-aastased, ja kõige sagedamini eakamad,

⁶ EEU 2010, küsimus K25: „Kas Te kuulute mõnda kogudusse või usuliikumisse?”

⁷ EEU 2010, küsimus K26: „Millisesse [kogudusse või usuliikumisse Te kuulute]?” Kogudusse kuuluvaks määratles ennast 165 vastajat 1009st; konfessionaalne jaotus vastajate kaupa oli järgmine: luterlased 73, õigeusklikud 53, katoliiklased 9, baptistid 9, adventistid 3, nelipühilased 3, jehoovatunnistajad 3, metodistid 1, muhameedlased 1, muud 8. Üks vastaja keeldus vastusest ja üks ei osanud vastata. Vastajate kogudusliku kuuluvuse kohta vt ka Tabel 1 lk 254.

⁸ EEU 2010, küsimus K27: „Sõltumata sellest, kas Te olete mõne kogudusega liitunud või mitte, kas peate end usklikuks, usu poole kalduvaks, ükskõikseks, ateismi poole kalduvaks, veendunud ateistiks?”

60–74-aastased inimesed. Vanuse ja jumalateenistustel osalemise lineaarset seost „rikub” veidi 40–49-aastaste grupp – nemad osalevad teenistustel veidi sagedamini kui 30–39-aastased ja 50–59-aastased. Teistest rahvustest inimesed käivad sagedamini kirikus kui eestlased – nende seas on suurem nii teenistustel käijate osakaal kui ka osalemise sagedus.

Olgugi et jumalateenistustel osalemine on rituaalse aspektina vaid osa inimese religioossusest, peame siinkohal siiski oluliseks selgitada, miks ülalnimetatud kolme rahvastikurühma usklikkuse näitajad on mõnevõrra kõrgemad kui teiste gruppide omad. Nimelt kinnitavad ka käesoleva uuringu andmed üldteada tõsiasja, et naised, eakad ja rahvusvähemused kalduvad üldiselt olema religioossemad kui teised ühiskonnagrupid. Religioonisotsioloogidel on selle kohta, miks see nii on, arvukalt teoreetilisi seletusi. Esitame siinkohal mõned tuntumad seisukohad.

Esiteks on naiste suuremat religioossust täheldatud kogu maailmas ja seda kinnitavad ka varasemad Eestis läbiviidud uuringud. Mõned sotsioloogid on selle nähtuse seletamiseks püstitanud teese, et naistel on selgemalt väljakujunenud süütunne, rohkem hirme ja muresid, nad olevat emotsionaalsemad ja deprivatsiooni suhtes tundlikumad ning religioossete eksistentsiaalsete küsimuste ja vastuste suhtes ühiskonna poolt oluliselt rohkem mõjutatud kui mehed.⁹ Samuti on just naised, eelkõige emad ja vanaemad, religioossete tavade kandjad.¹⁰ Seda seisukohta kinnitab ka „Elust, usust ja usu elust” uuring. Küsimusele, kellelt saadi oma lapsepõlvkodus usualaseid teadmisi, vastati ülekaalukalt vanaema või ema.¹¹

Raigo Liiman esitab mitte-eestlaste suurema usklikkuse seletamiseks 2001. aastal uuringutulemuse, mille kohaselt on siinsete venelaste jaoks religioon, täpsemalt õigeusk, nende etnilist identiteeti tugevdavaks teguriks.¹² See aspekt on tegelikult iseloomulik paljudele diasporaas elavatele etnilistele rühmadele. Muidugi on ka teisi põhjusi, miks venelased on usklikumad: protestantlusest mõjutatud ühiskonnad näivad ka üldiselt olevat ilmalikumad ja vastuvõtlikumad kui õigeusklikud või katoliikluse traditsioonis elavad rahvad.¹³ Räägitakse ka mitmetest rituaalsetest, teoloogilistest ja rahvuspsühholoogilistest põhjustest ning kindlasti ei saa mööda minna ka kirikute ajaloolisest rollist ja positsioonist vastavalt siis eestlaste või venelaste kodumaal. Viimase tõestuseks olgu märgitud, et ka Venemaal elav venelane arvatakse olevat usklikum kui kodumaal elav eestlane.

Mis on aga eakamate inimeste suurema religioossuse põhjuseks? Meie oludes võib tunduda isegi vastuolulisena, et osa inimesi vanuses 60+ on oma hariduse ja kasvatusena juba okupatsiooniajal, kuid on sellegipoolest usklikud ning ka aktiivsed kirikuskäijad. Seda näilist vastuolu aitab hästi selgitada

⁹ Vrd Michael Argyle ja Benjamin Beit-Hallahmi, *The Social Psychology of Religion*. London & Boston, 1975, 77–79.

¹⁰ Vt ka Jaanus Plaata, *Usuliikumised, kirikud ja vabakogudused Lääne- ja Hiiuimaal: usuühenduste muutumisprotsessid 18. sajandi keskpaigast kuni 20. sajandi lõpuni*. Tartu, 2001, 317 ja Raigo Liiman, *Usklikkus muutumas Eesti ühiskonnas*. Tartu, 2001, 53.

¹¹ EUU 2010, küsimus K29: 'Kellelt Te neid [usulisi] teadmisi saite?'

¹² Liiman 2001, 103.

¹³ Eestlaste ja teiste eurooplaste religioossuse võrdlemiseks vt käesolevas kogumikus Eva-Liisa Jaanuse ja Marge Unti artiklit „Eestimaalaste religioossus Euroopa taustal”.

sotsiaalpsühholoogias hästi tuntud James W. Fowleri usulise arengu teooria, mis liigitab need inimesed sellisele usulise arengu tasandile, mida iseloomustab suurem huvi oma päritolu ja esivanemate kommete vastu ja nende väärtustamine. Sellist usulise arengu tasandit nimetab Fowler siduv-konjuktiivseks usu tasandiks. Lisaks on religioonil inimese kõrgemas vanuses palju konkreetsem tähendus, suhtumine religiooni on isiklikum ja selgem, tegeldakse rohkem oma sisemise minaga, tõlgendatakse enda minevikku uuesti ja mõtiskletakse oma identiteedi ja päritolu üle. Selles vanuses inimestel kasvab avatus uute religioossete kogemuste või suisa pöördumiskogemuste suhtes.¹⁴ Eesti puhul tuleb mees pidada ka asjaolu, et üsna paljud inimesed vanuses 60+ jõudsid siiski saada veel kristliku kasvatusse või õpetuse, nendest nooremad enam mitte.

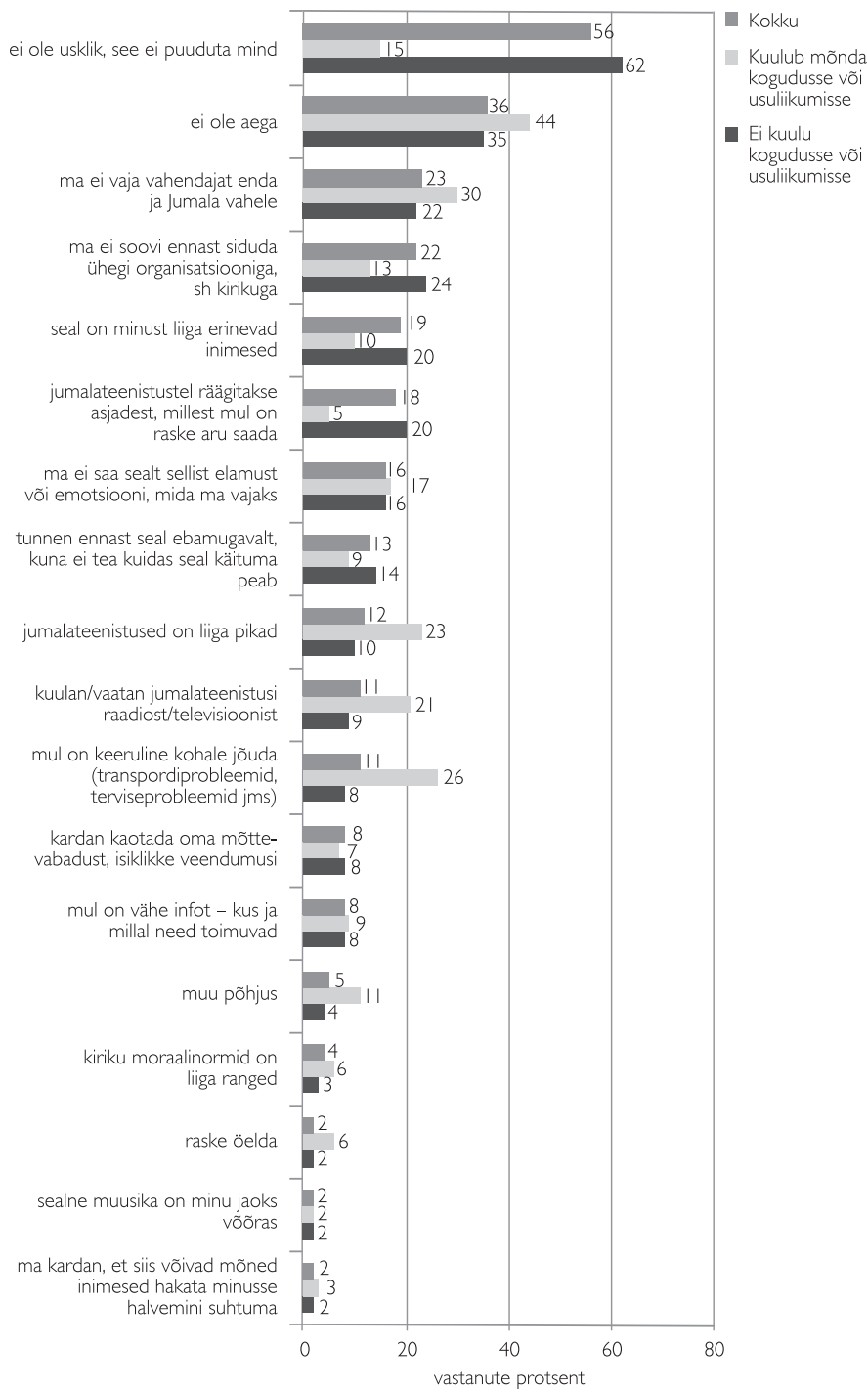
Järgnevalt vaatleme, miks inimesed ei käi üldse või ei käi praegusest sagedamini jumalateenistustel. Küsimus esitati vaid neile, kes käivad jumalateenistustel harvem kui kord nädalas ning seda hoolimata asjaolust, kas vastaja kuulub mõnda kogudusse või mitte. Küsimusele vastamisel sai respondent valida etteantud vastusevariantide hulgast selliseid, mis sobisid paremini tema seisukohtadega, kuid oli võimalik välja pakkuda ka oma põhjendus, juhul kui seda ei leidunud olemasolevate variantide hulgas (Joonis 2).

Nagu Joonis 2 näitab, on peamiseks mittekäimise või vähese käimise põhjuseks inimeste mitteusklikkus, mis tähendab, et inimene ei pea end usklikuks ja jumalateenistusel käimise teema ei puuduta teda. Teisel kohal on ajapuudus, kolmandal kohal asjaolu, et väidetakse end mitte vajavat vahendajat enda ja Jumala vahele. Neljandal kohal on soov mitte siduda end ühegi organisatsiooniga, sealhulgas kirikuga.

Teenistustel mitteosalemise või vähese osalemise põhjused sõltuvad ootuspäraselt sellest, kas inimene kuulub mõnda kogudusse. Kogudusse mittekuuluvate ja teenistustel mittekäivate inimeste peamiseks mittekäimise põhjuseks on nende mitteusklikkus, ehk siis see, et nad ei pea end usklikuks. Vähem olulisteks põhjusteks on ajapuudus ning see, et teenistustel räägitust ei saada aru, et ei vajata vahendajat enda ja Jumala vahele, et teenistustel on koos liiga erinevad inimesed, et ei soovita end siduda ühegi organisatsiooniga.

Koguduste liikmetel ning üldiselt teenistustel käival inimestel on peamiseks mittekäimise või vähese käimise põhjuseks ajapuudus. Üllatuslikult oluliseks põhjuseks osutus see, et ei vajata vahendajat enda ja Jumala vahele, kusjuures see ei sõltu teenistustel käimise sagedusest. Sarnaseks jooneks nendel gruppidel on veel see, et teenistusi jälgitakse raadiost või televiisorist ja seetõttu käiakse teenistustel vähem. Milles seisnevad erinevused? Sageli teenistustel käijatel on teistega võrreldes oluliselt suuremateks probleemideks kohalejõudmine ning see, et jumalateenistused on liiga pikad. Harva teenistustel käivad inimesed erinevad sageli teenistustel käijatelt eelkõige selle poolest, et nad on vähem usklikud ja nad ei soovi end siduda organisatsioonidega.

¹⁴ James W. Fowler, *Stufen des Glaubens: Die Psychologie der menschlichen Entwicklung und die Suche nach Sinn*. Gütersloh, 1991, 201–216.

← Joonis 2

„Mis on peamised põhjused, miks Te ei käi (sagedamini) jumalateenistustel? Palun öelge kuni kolm olulisemat põhjust tähtsuse järjekorras.”¹⁵ Vastasid need, kes ei käi jumalateenistusel iga nädal (N = 976).

Kuidas erinevad õigeusu ja luterlike koguduste inimeste vastused? Muude koguduste inimesed jäid sellest võrdlusest kahjuks liiga vähese vastajate arvu tõttu välja. Luterlike koguduste liikmed põhjendavad oma mittekäimist keskmisest sagedamini sellega, et nad ei ole usklikud, et nad jälgivad teenistusi raadiost või televiisorist, et nad ei vaja vahendajat enda ja Jumala vahele, et nad ei saa sellist emotsiooni, nagu nad sooviks, ning et teenistusel on liiga erinevad inimesed. Õigeusklike koguduste liikmed seevastu põhjendavad oma mittekäimist keskmisest sagedamini sellega, et neil ei ole aega, et teenistused on liiga pikad, et nende toimumise kohta on vähe infot ning et nad tunnevad end seal ebamugavalt, sest ei tea, kuidas tuleb käituda.

Meeste ja naiste põhjendused erinevad vähe, põhimõttelisi erinevusi õigupoolest ei olegi (erandiks on ainult meeste vähesem usklikkus). Eestlaste vastused on üldiselt sarnased luterlike koguduste liikmete vastustega ning teiste rahvuste esindajate vastused õigeusklike koguduste liikmete vastustega.

Mida madalam on inimese haridustase, seda sagedamini on põhjuseks see, et jumalateenistustel räägitust on raske aru saada ning et seal on liiga erinevad inimesed. Mida kõrgem on haridustase, seda sagedamini on põhjuseks see, et ei soovita vahendajat enda ja Jumala vahele ja et ei soovita end siduda ühegi organisatsiooniga.

Vanusegruppide lõikes väga suuri erinevusi ei ole. Erandiks on jällegi usklikkuse teema – vanemad inimesed on oluliselt usklikumad kui noored. Aja- puuduse üle kurdavad kõige rohkem 21–30-aastased. Nagu võis eeldada, on kõige vanematel vastajatel (61–74-aastased) teiste vanusegruppidega võrreldes sagedamini probleemiks kohalejõudmine (tervis, transport), samuti jälgib see vanusegrupp teenistusi sageli raadiost või televiisorist. Jumalateenistustel räägitavat peavad keeruliseks kõige nooremad vastajad (15–20) ja 51–60-aastased inimesed (erinevused teiste vanusegruppidega võrreldes ei ole siiski väga suured). Jumalateenistustel osalevaid inimesi peavad endast liiga erinevaks eelkõige noored, 15–25-aastased inimesed. Alla 20-aastased vastajad eristuvad veel selle poolest, et mittekäimise põhjustena nimetatakse keskmisest sagedamini kiriku moraalnormide rangust ning hirmu teiste inimeste halvustava suhtumise ees.

Ka selle küsimuse puhul on selgelt märgatavad suundumused, mis ei ole kindlasti mitte ainuomased üksnes meie ühiskonnale. Eelkõige torkab silma vastuste „ei ole aega” suur osakaal ja seda paraku nii kogudustesse kuulujate kui mittekuulujate hulgas. Tänapäeva elu pragmaatilisust ja kiirustavat loomust peetakse Öhtumaades muuhulgas üheks ilmalikustumise põhjuseks. Samas

¹⁵ EUU 2010, küsimus K36.

peaks kirikule huvi pakkuma need 35% kogudustesse mittekuulujatest, kes märgivad teenistustel mitteosalemise põhjuseks ajapuuduse. Tekib küsimus, kas elutempo langedes, näiteks pensionipõlve jõudes, nad ehk siiski leiaksid tee kirikusse?

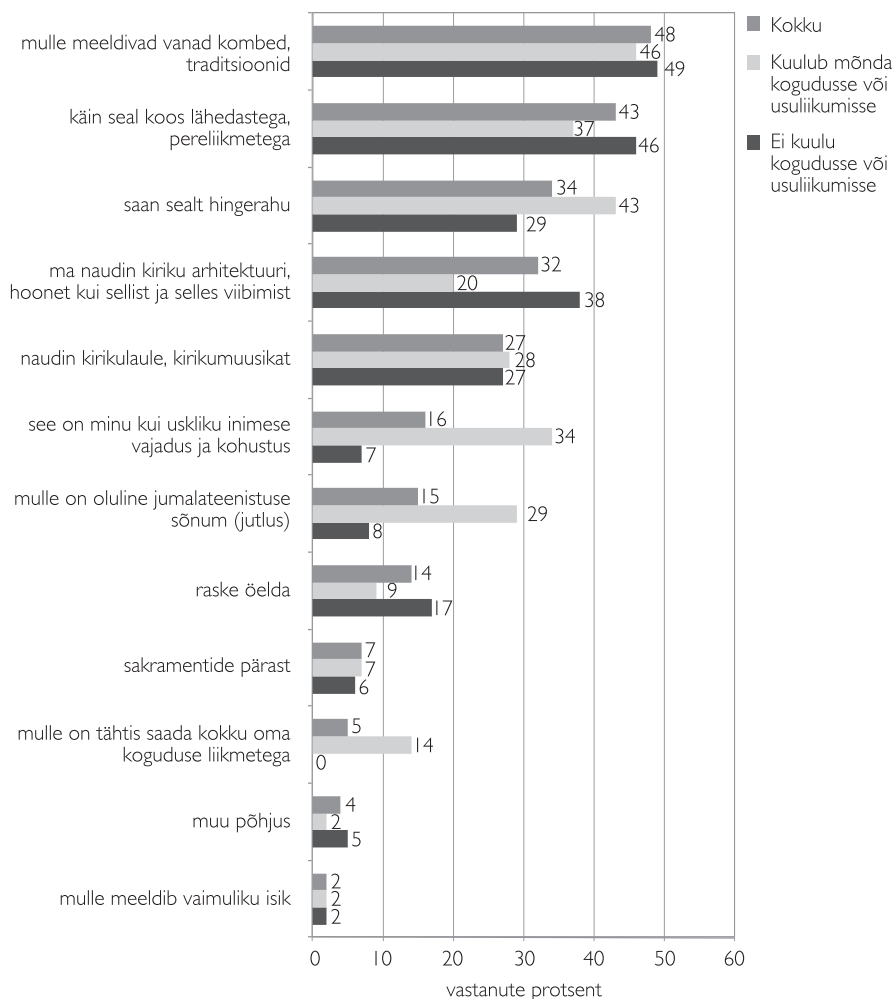
Teine oluline praegusaja suundumus kumab läbi vastusevariandist „ma ei vaja vahendajat enda ja Jumala vahele”. Lisaks sellele, et nii vastab 22% kogudustesse mittekuulujatest, vastas nii ka 30% sinna kuulujatest. Selline tulemus viitab selgelt religiooni privatiseerumise fenomenile. Eelkõige tähistab see nähtus inimeste eemaldumist traditsioonilisest, kiriklikust, organiseeritud religioossusest, kuid kindlasti mitte religioossuse vähenemist kui sellist.¹⁶ Käesoleva artikli autoritele ei olnud üllatuseks privatiseerunud religioossuse kõrge näitaja meie ühiskonnas tervikuna, pigem oli üllatuseks nii suur arv koguduste liikmete puhul. Ühelt poolt on tegemist tänapäeva maailma paratamatu arenguga, mis on käinud kaasas moderniseerumise, usu- ja maailmavaatelse pluralismi, globaliseerumise ja maailma „väiksemaks” muutumisega, samuti meediakultuuri ja -vahendite arengute seaduspärasustega, ning kirik siin palju muud ära teha ei saagi kui üleilmse „usuturuga” teistega võrdsetel alustel lihtsalt kaasa minna. Teiselt poolt aga on ehk põhjust rõõmustada sellegi üle, et nüüdisaegses sekulariseerumise-teemalises diskussioonis enam palju ei arutleta religiooni kadumise, vaid teisenemise üle ning usuliselt otsivad inimesed, kes küll praegu meil kirikutesse ja kogudustesse ei kuulu, võivad mingil ajal siiski seal toimuva vastu huvi tunda.

Ülejäänud jumalateenistustel mittekäimise põhjused taanduvad kirikuliikmete puhul enamasti terviseprobleemidele – on ju paljud neist ka üsna eakad. Paraku on väga paljud meie kirikuhooned talvel külmavõitu. Maaelanike puhul on probleemiks ka puudulikud transpordivõimalused ning oma osa on kindlasti ka ilmastikuolude karmusel. Mitteliikmetest vastajate puhul võib oletada aga kirikutega seotud teadmiste ja kogemuste vähesust – kirikus räägitavast on raske aru saada, tuntakse ennast kohmetult ega teata, kuidas seal „istuda või astuda”.

Miks aga jumalateenistustel käiakse? See küsimus esitati neile 428 vastajale, kes väitsid end käivat jumalateenistustel vähemalt kord aastas. Vastajate hulgas oli nii neid, kes kogudustesse kuuluvad, kui ka neid, kes sinna ei kuulu.

Kõige sagedamini põhjendavad inimesed jumalateenistustel osalemist sellega, et neile meeldivad vanad kombed ja traditsioonid, et nad käivad seal koos lähedaste ja pereliikmetega, et nad saavad sealt hingerahu ning et nad naudivad kiriku arhitektuuri. Kogudusse kuuluvad inimesed käivad jumalateenistustel keskmisest sagedamini, nii-öelda sisemise vajaduse ja kohusetunde tõttu, jumalateenistuse sõnumi ning hingerahu pärast. Kogudusse mittekuuluvad inimesed käivad keskmisest sagedamini lähedaste ja pereliikmete ning kiriku ilusa arhitektuuri tõttu.

¹⁶ Hubert Knoblauch, „Die populäre Religion”. – Theologisch-Praktische Quartalsschrift 2/2006, 154. Jahrgang, 164–172.

Joonis 3

„Miks Te käite jumalateenistustel? Palun öelge kuni kolm olulisemat põhjust tähtsuse järjekorras.”¹⁷ Vastasid need, kes käivad jumalateenistusel vähemalt üks kord aastas (N = 428).

Mida sagedamini käib inimene jumalateenistustel ja mida usklikum on inimene, seda olulisemaks põhjuseks on sisemine vajadus ja kohusetunne, jumalateenistuse sõnum, hingerahu ja soov saada kokku oma koguduse liikmetega. Mida harvem käib inimene jumalateenistustel ja mida vähem usklik on inimene, seda olulisemad on vanad traditsioonid, lähedaste ja pere tõttu käimine ja kiriku arhitektuur. Huvitav on see, et hingerahu pakub jumalateenistustel käimine ka osale usu suhtes ükskõiksetele ja ateismi poole kalduvatele inimestele.

¹⁷ EEU 2010, küsimus K37.

Õigeusklike koguduste liikmete jaoks on keskmisega võrreldes olulisemateks põhjusteks hingerahu ning sakramendid; luterlike koguduste liikmete jaoks vanad traditsioonid, koos pere ja lähedastega käimine, kirikumuusika ning arhitektuur; muude koguduste liikmete jaoks sisemine vajadus ja kohusetunne, jumalateenistuse sõnum ning soov saada kokku oma koguduse liikmetega.

Mehed käivad keskmisest sagedamini jumalateenistustel lähedaste ja pere-liikmete tõttu, naised rohkem hingerahu ja kirikumuusika pärast. Üldiselt on meeste ja naiste vastused üsna sarnased. Eestlaste ja teistest rahvustest inimeste vastused on samuti üsna sarnased. Suurim erinevus seisneb selles, et teistest rahvustest inimesed käivad jumalateenistustel eestlastega võrreldes oluliselt sagedamini sisemise vajaduse ja kohusetunde tõttu. Ka erineva haridustasemega gruppide vastused ei erine väga palju. Kõrgharidusega inimesed põhjendavad oma osalemist sagedamini sisemise vajaduse ja kohusetundega, kesk- ja põhiharidusega inimesed käivad keskmisest rohkem vanade traditsioonide ning lähedaste ja pereliikmete pärast. Vanusegruppide võrdlus näitab suurt erinevust noorte ja täiskasvanute vahel. Alla 20-aastased inimesed käivad jumalateenistustel kõige sagedamini oma pere ja lähedaste tõttu. Sisemine vajadus ja kohustus, sakramendid, kirikumuusika ja kohtumine oma koguduse liikmetega on nende jaoks tunduvalt vähem olulised põhjused, kui need on täiskasvanute jaoks. Samas on just noorte jaoks oluliseks põhjuseks kiriku arhitektuur. Täiskasvanute, ehk siis 20-aastaste ja vanemate inimeste vastused on omavahel sarnasemad. Teatud erinevused siiski on – vanu traditsioone ja kirikumuusikat tähtsustavad rohkem vanemad inimesed.

Tuleb mõnda, et ka see küsimus pakkus teatavaid üllatusi, eelkõige selles aspektis, et vanad traditsioonid-kombed osutusid sedavõrd oluliseks nii koguduste liikmetele kui mitteliikmetele. Religioonisotsioloogid on palju rääkinud sellest, et ühiskondades, mida on tabanud arvukalt muutusi, kus on pikalt valitsenud teatud ebastabiilsus, otsitakse kirikust sageli turvalisust ja stabiilsust. Selles punktis peitub üsna tugev sõnum meie kirikutele. Mis puudutab kirikute ja koguduste liikmete jumalateenistustel käimise põhjusi, siis on näha, et tugevalt kerkib esile nii-öelda emotsionaalne orienteeritus: kirikust otsitakse hingerahu, tuntakse vajadust ja kohustust jumalateenistustel osaleda. Ratsionaalne komponent ehk jutlus ja selles sisalduv sõnum on alles neljandal kohal. Emotsionaalse komponendi olulist tähtsust näitavad ka mõned teised Eestis läbiviidud uuringud.¹⁸ Pigem paneb imestama see, et vaid 14% koguduste liikmetest peab oluliseks sotsiaalset suhtlust kogudusekaaslastega. Inimestevahelisi sõprussuhteid peavad religioonisotsioloogid üldiselt üheks olulisemaks religioosset kuuluvust määravaks ja kinnitavaks aspektiks. Seda teavad ning kasutavad aktiivselt ära uusliikumised kogu maailmas, mis paistavad muu hulgas silma ka koguduste kiire kasvu poolest. Kas interpersonaalsete suhete väheses tähtsuses väljendub meie rahvusele omane individualism?

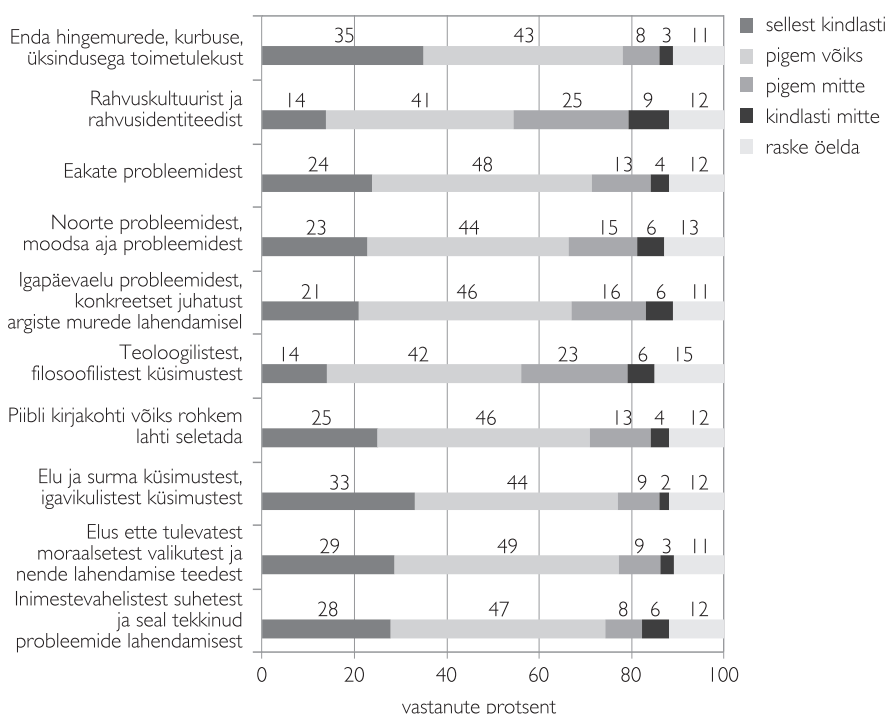
¹⁸ Vrd Liina Kilemit & Urmas Nõmmik, „Über Religion im heutigen Estland“. – Trames 2002, 6(56/51), 4, 297–321.

Või näitab see hoopis seda, et kirik ei paku praegu sellist suhtlemisvõimalust nagu inimesed sooviksid?

Mis aga kindlasti kirikutöö tegijate tähelepanu peaks pälvima, on nende mitteliikmete märkimisväärne hulk, kes väidavad, et saavad kirikust hingerahu.¹⁹

2. Ootused kirikule individuaalses plaanis

Inimeste ootused kirikule on väga lai teema, mis vajaks edaspidigi põhjalikku uurimist ning seda kindlasti eelkõige kvalitatiivsete uuringumeetodite abil. Mida siis tänapäeva inimene tegelikult otsib kirikust ja kas ta seda sealt ka leiab? Miks osa inimesi teatud aja pärast koguduse aktiivsest tegevusest kõrvale jääb? Miks osa kogudusi kasvab, osa sama konfessiooni omi aga kahaneb? Iseenesest mõistetavalt ei võimalda üks kvantitatiivne valimuring, selle metoodika ja maht antud küsimuses väga süvitsi minna, küll aga oli meil mõnevõrra võimalik valgust heita teemadesse, millest inimesed sooviksid kirikus kuulda ning milliseid tundeid kirikus käimine inimestes tekitab.

Joonis 4

„Millest võiks Teie arvates kirikus eelkõige rääkida – mida Te sooviksite kuulda?“²⁰
Vastasid need, kes käivad jumalateenistusel vähemalt üks kord aastas (N = 428).

¹⁹ Vt ka Kaido Soom käesolevas kogumikus lk 257.

²⁰ EEU 2010, küsimus K38.

Joonis 4 viitab, et inimesed soovivad kõige enam kuulda oma hingemu-redega toimetulekust ning igavikulistest küsimustest, nagu elu ja surma ning moraaliküsimustest.

Koguduste liikmed on kõikidest teemadest veidi enam huvitatud kui kogudusse mittekuuluvad inimesed. Eelkõige on nad huvitatud moraaliküsimustest, igavikulistest küsimusest, Piibli kirjakohtadest ning eakate probleemidest. Kui vaadata teenistustel käimise sagedust, siis selgelt eristuvad iga nädal teenistustel käijad – nemad on kõikidest loetletud teemadest oluliselt rohkem huvitatud kui mitte nii regulaarselt teenistustel käivad inimesed. Mida usklikum on inimene, seda rohkem teda nimetatud teemad üldkokkuvõttes huvitavad, erandiks on maisemad teemad, nagu igapäevaelu probleemid, noorte ja eakate probleemid ning rahvuskultuur.

Oigeusklike koguduste liikmed on keskmisest rohkem huvitatud Piibli kirjakohtadest, teoloogilistest ja filosoofilistest küsimustest ning rahvuskultuurist, muude koguduste esindajad kõikidest ülejäänud teemadest ning luterlike koguduste liikmed esindavad nii-öelda keskmist teenistustel käijat.

Meeste ja naiste ootused jumalateenistuse sõnumile on sarnased. Ka eestlaste ja teiste rahvuste esindajate ootused on suhteliselt sarnased. Eestlased soovivad veidi enam kuulda igapäevaelu probleemide ja argimurede lahendamisest, teistest rahvustest inimesed hingemuredega toimetulekust.

Kõrgharidusega inimesed on enamikust teemadest rohkem huvitatud kui madalama haridustasemega inimesed, välja arvatud igapäevaelu probleemid, konkreetsete sotsiaalsete gruppide probleemid ning rahvuskultuuri teema. Vanusegruppide võrdlus näitab seda, et inimestevahelistest suhetest on keskmisest rohkem huvitatud keskmised vanusegruppid (30–59-aastased), hingemuredest 40–49-aastased, moraaliküsimustest 30–39-aastased, igavikulistest küsimustest 15–19 ja 40–49-aastased, Piibli kirjakohtadest 50–59-aastased, teoloogilistest ja filosoofilistest küsimusest 15–19-aastased, igapäeva probleemidest 30–39-aastased, noorte ja moodsa aja probleemidest 20–39-aastased, eakate probleemidest 60–74-aastased ning rahvuskultuurist ja -identiteedist 30–39 ja 50–74-aastased teenistustel käijad.

Millele need tulemused viitavad? Funktsionalistlike teoreetikute arvates on religiooni üheks olulisemaks ülesandeks inimelu mõtestamine. Kõik inimesed, eriti aga need, kes on sattunud kannatustesse, võitlevad enda jaoks oluliste ja eksistentsiaalsete küsimustega: mis on elu mõte, miks me maailmas elame, kes me oleme ning mis saab meist pärast surma? Üks koht, kust nendele küsimustele vastust otsima minnakse, on kirik.²¹

Nagu näeme, on mõtestatuse otsimine peamine ka Eesti kirikuskäijale. Teise punktina tulevad esile inimestevaheliste suhete ja moraalsete otsustuste probleemid. Siingi pole keeruline leida põhjust: tänapäeva ühiskonnas, kus ühiskond ja selle väärtused on muutunud üsna kiiresti ning kohati näib olevat tegemist lausa kasvava moraalse relativismiga, otsivad kirikute liikmed

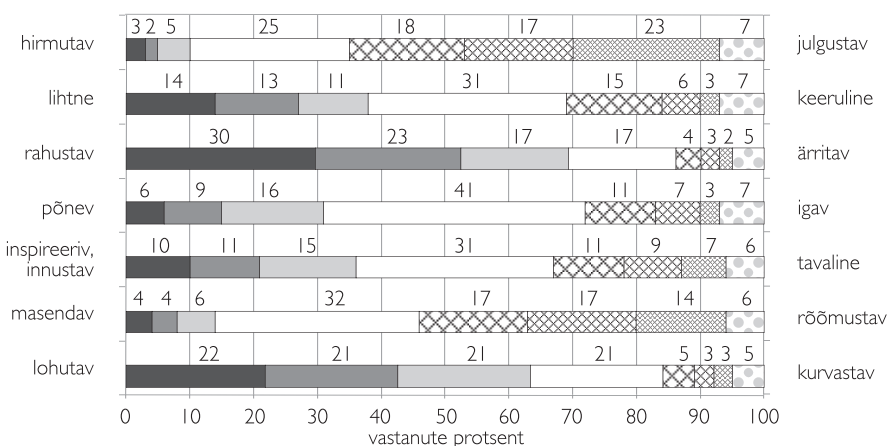
²¹ Keith A. Roberts, *Religion in Sociological Perspective*. Wadsworth, 1995, 55–61.

kirikutest pidepunkte ning juhatust nende ees seisvate keeruliste moraalsete dilemmade lahendamiseks.

Jutlust teoloogistest ja filosoofilistest küsimustest peetakse ilmselt veidi keerukaks ja raskepäraseks. Veidi ehk pakub üllatust nende üpris suur osakaal, kes meeleldi ei kuulaks jutlust rahvusidentiteedi ja rahvuskultuuri teemadel. Kas kardetakse selles punktis päevapoliitika tungimist kirikusse?

Joonistel 5 ja 6 esitatud vastupidiste tähendustega omadussõnade paaridega skaalat nimetatakse sotsioloogias semantiliseks diferentsiaaliks, mille abil on võimalik mõõta inimeste sisemist reaktsiooni mingisuguse nähtuse suhtes. Klassikaline semantiline diferentsiaal koosneb mitmest erinevast komponendist, meie võtsime vaatluse alla eelkõige selle, millised emotsioonid seostuvad inimestel jumalateenistustel käimisega. Lisaks erinevatele sotsiaalsetele, kultuurilistele ja muudele funktsioonidele on religioonil ka psühholoogiline funktsioon. Religioon võib aidata inimestel toime tulla murede ja hirmudega ning stressi tekitavate ja tundmatute olukordadega. Samas on kindlasti inimesi, kelle jaoks võib religioon või siis mingisugused religiooni vormid olla hirmutavad ja stressi tekitavad. Lisaks emotsionaalsete pingete teemale vaatlesime ka seda, kas jumalateenistused pakuvad inimestele midagi erilist – midagi, mis eristuks igapäevasusest ja tavalisusest.

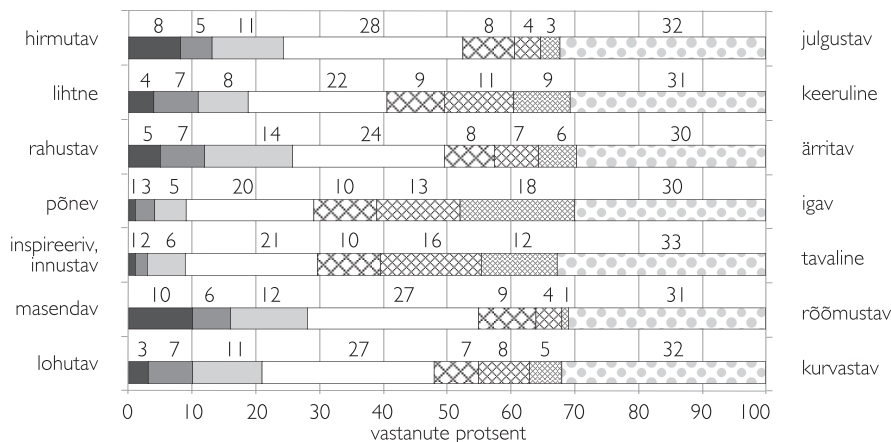
Joonistel 5 ja 6 tähistavad valgest vasakul olevad hallid toonid skaala vasakpoolset sõna ja valgest paremal olevad rastertoonid skaala parempoolset sõna. Mida tumedam on halltoon või tihedam on raster, seda tugevamalt see sõna vastajate tundeid kirjeldab. Halltoonides ja rastertoonides tulpade vahele jääv valge tulp tähistab skaala keskmist hinnangut (ei seda ega teist). Graafiku paremas servas olev hallide täppidega tähistatud tulp märgib neid, kes ei osanud sellele küsimusele vastata.

Joonis 5

„Kui Te mõtlete jumalateenistustel käimisele, siis milliseid tundeid see Teis tekitab? [...]”²² Semantiline diferentsiaal; vastasid need, kes käivad jumalateenistusel vähemalt üks kord aastas (N = 428).

²² EEU 2010, küsimus K39; sõnapaare, nt „hirmutav-julgustav”, paluti hinnata seitsmepallisel skaalal.

Joonis 6

„Kui Te mõtlete jumalateenistustel käimisele, siis milliseid tundeid see Teis tekitab? [...]”²³ Semantiline diferentsiaal; vastasid need, kes mitte kunagi jumalateenistusel ei käi (N = 581).

Küsitluse tulemused näitavad, et jumalateenistustel käivatele inimestele mõjub teenistustel käimine eelkõige rahustavalt, lohutavalt ning innustavalt, seega võib öelda, et jumalateenistus täidab oma pinget maandavat funktsiooni. Mõnevõrra vähem pakub jumalateenistus inimeste jaoks midagi erilist ja ebatavalist. Jumalateenistustel mittekäivate inimeste jaoks on teenistustel käimine seotud kõige tugevamalt just selliste tunnetega nagu igav ja tavaline.

Mida sagedamini inimene teenistustel käib, seda positiivsemaid tundeid jumalateenistus temas tekitab. Kogudusse kuuluvate inimeste tunded on oluliselt positiivsemad kui kogudusse mittekuuluvate inimeste tunded. Mida usklikum on inimene, seda rohkem on tal positiivseid tundeid seoses jumalateenistusega. Väga huvitav on aga asjaolu, et inimesed, kes peavad ennast ateismi poole kalduvaks, omavad jumalateenistuste suhtes positiivsemaid tundeid kui usu suhtes ükskõiksed inimesed.

Kui võrrelda omavahel erinevatesse kogudustesse kuuluvate vastajate hinnanguid, siis kõige positiivsemad tunded on üldkokkuvõttes muude koguduste liikmetel²⁴, erandiks on see, et kõige rahustavamaks peavad teenistustel osalemist õigeusklike koguduste liikmed. Õigeusklike koguduste liikmetel²⁵ on positiivsemad tunded kui luterlike koguduste liikmetel, erandiks on see, et õigeusklike koguduste liikmete jaoks on teenistused keerulisemad kui luterlike koguduste liikmete jaoks (samas ei ole keerulisus tingimata negatiivne nähtus).

²³ EEU 2010, küsimus K39.

²⁴ Vt seletust käesoleva artikli lk 145 ja joonealune märkus 7.

²⁵ 53-st ennast õigeusklikuna määratlenud vastajast kuulusid 42 Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikusse, 7 kuulusid Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikusse ja 4 ei osanud ennast määratleda kummagi konfessiooni liikmena.

Semantiliste diferentsiaalidega (Joonised 5 ja 6) välja toodud tulemustes on suur sarnasus luterlike koguduste ja eestlaste ning õigeusklike koguduste ja teistest rahvustest inimeste vastuste vahel.

Teiste sotsiaal-demograafiliste gruppide võrdlus näitab, et jumalateenistus tekitab positiivsemaid tundeid naistes, vanemates inimestes ning kõrgharidusega inimestes.

3. Ootused kirikule sotsiaalses plaanis

Siin vaatlesime, milline võiks olla vastajate arvates kiriku roll mitmetes eluvaldkondades, milline on võimalik suhtumine muutustesse kirikus endas, ning lõpuks, kuidas ja mil määral kirikut kajastatakse meedias. Kui vastaja oli mõne koguduse liige, siis paluti tal sellele küsimusele vastamisel mõelda eelkõige oma kirikule või usuliikumisele, kui aga vastaja ei kuulunud ühtegi kogudusse, siis paluti tal mõelda Eestis tegutsevatele kirikutele üldiselt.

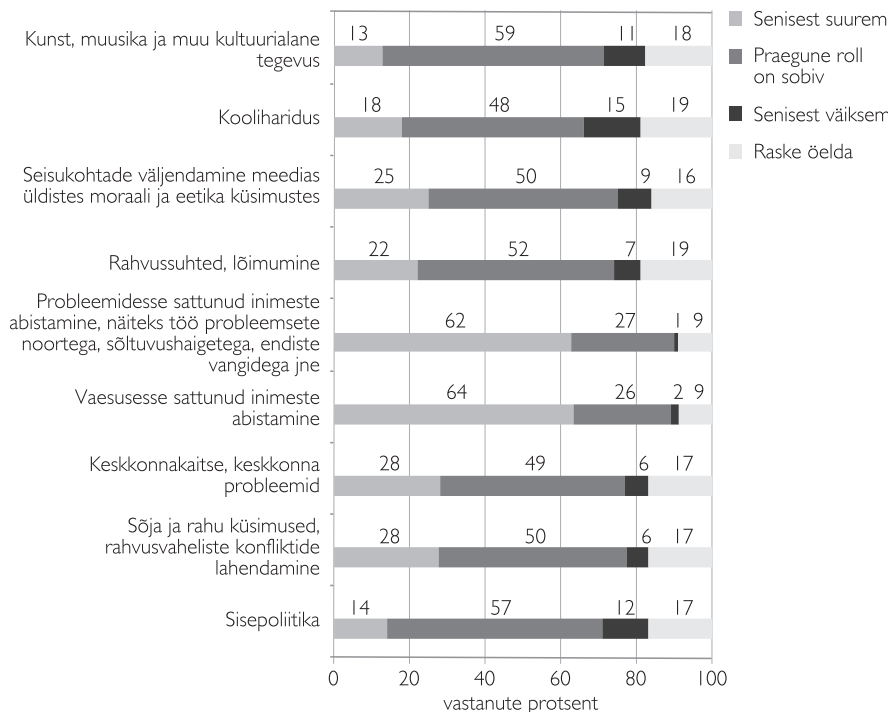
Üldkokkuvõttes võib öelda, et Eesti elanikkonna arvates võiks kirikute roll erinevates eluvaldkondades olla senisest kindlasti suurem, eelkõige just sotsiaalvaldkonnas – probleemidesse ning vaesusesse sattunud inimeste abistamisel.

Umbes veerand elanikkonnast toetab kirikute rolli suurenemist ka keskkonna valdkonnas, sõja ja rahu küsimustega tegelemisel, moraali ja eetika küsimustega tegelemisel ning rahvussuhete parandamisel. Suhteliselt vähem väljendati toetust kiriku rolli suurendamisele sellistes valdkondades nagu kooliharidus, sisepoliitika ning kunst, muusika ja muu kultuuritegevus. Suhtumine kiriku rolli sõltub oluliselt inimese usklikkusest ja seotusest kirikuga. Mida sagedamini käib inimene teenistustel ja mida usklikum on inimene, seda suurem peaks olema tema arvates kiriku roll. Samuti toetavad koguduste liikmed kirikute rolli suurendamist kõikides valdkondades enam kui kogudustesse mittekuuluvad inimesed.

Õigeusklike koguduste ja luterlike koguduste liikmete arvamused lähevad täiesti kokku sisepoliitika, sõja ja rahu ning keskkonnakaitse küsimustes – mõlemad grupid peavad kirikute rolli suurendamist olulisemaks kui muude koguduste liikmed. Muude koguduste liikmed soovivad kiriku rolli suurenemist probleemidesse ja vaesusesse sattunud inimeste abistamisel. Õigeusklike koguduste liikmed peavad teistega võrreldes olulisemaks kiriku rolli suurenemist ka rahvussuhete ja kultuuri valdkonnas. Seega leiab veelkordset kinnitust väide, et siinsete venelaste jaoks on religioon, täpsemalt siis õigeusk, nende etnilist identiteeti tugevdavaks teguriks.

Naised toetavad kirikute rolli suurendamist veidi rohkem kui mehed, eelkõige sellistes valdkondades nagu sisepoliitika, sõja ja rahu küsimused, moraali ja eetika küsimused ning kooliharidus. Eestlaste ja teistest rahvustest inimeste arvamused on väga sarnased, erandiks on rahvussuhete teema, kus mitte-eestlaste arvates võiks kirikute roll olla suurem. Mida kõrgem on haridus,

seada enam toetatakse kirikute rolli suurenemist erinevates eluvaldkondades, välja arvatud keskkonnakaitse ning vaesusesse ja probleemidesse sattunud inimeste abistamine, kus erineva haridustasemega gruppide suhtumine on praktiliselt sama. Vanusegruppide vahel üldiselt väga suuri erinevusi ei ole, üle keskea inimesed toetavad noorematega võrreldes veidi rohkem kirikute rolli suurenemist sellistes valdkondades nagu rahvussuhted, moraal ja eetika küsimused ning kooliharidus.

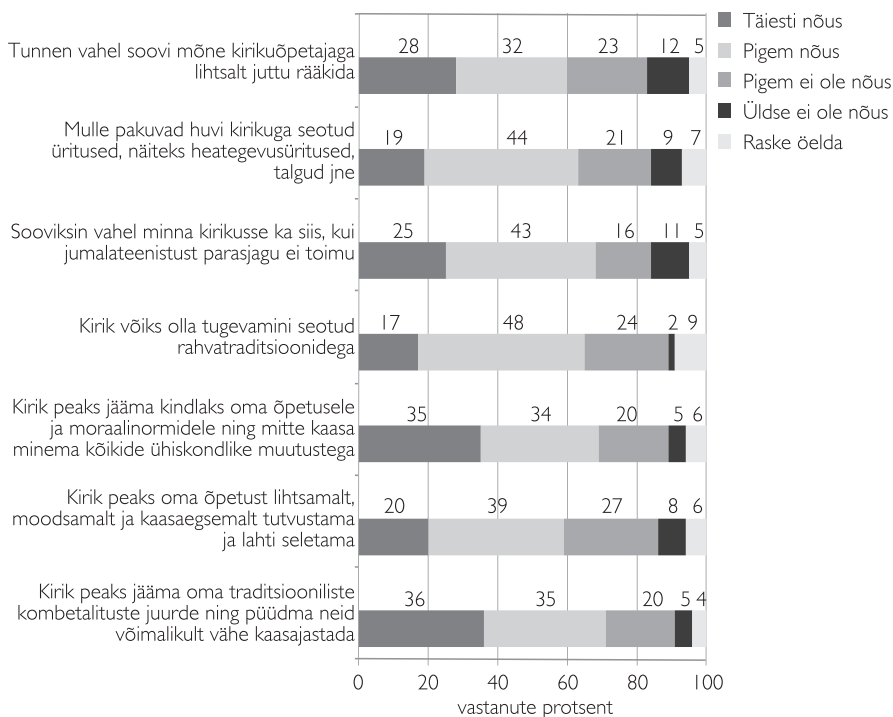
Joonis 7

„Kui rääkida praegusest Eestist, siis milline peaks Teie arvates olema kiriku roll järgmistes eluvaldkondades?“²⁶ Kõik vastajad (N = 1009).

Siinkohal on huvitav Eesti uuringutulemusi võrrelda Saksa Evangeelse Luterliku Kiriku liikmeskonna hulgas 2003. aastal läbi viidud küsitluse tulemustega, mille järgi näeks sealgi 82% vastanutest kirikul olulist rolli just raskustesse sattunud inimeste abistamisel ja tröstimisel. Kõige vähem oodati kiriku sekumist sisepoliitilistes küsimustes, samas kui dialoog teiste religioonidega ja võõramaalaste-vastase vaenulikkusega tegelemine olid tegevustena rohkem teretunud.²⁷

²⁶ EEU 2010, küsimus K40.

²⁷ Weltsichten, Kirchenbindung, Lebensstile. Vierte EKD – Erhebung über Kirchenmitgliedschaft; http://www.ekd.de/download/kmu_4_internet.pdf

Joonis 8
Kogudustesse või usuliikumistesse kuuluvate vastajate ootused kiriku ühiskondlikule rollile.²⁸ (N = 163)

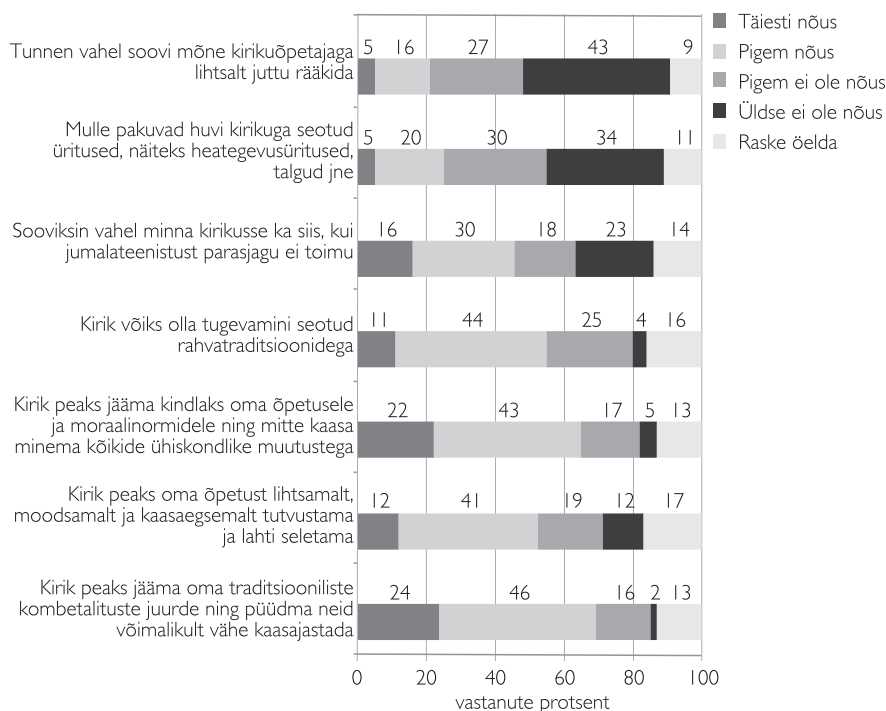
Joonistelt 8 ja 9 võib näha vastuste jaotumist väidetele, millega on püütud mõõta eelkõige kahte nähtust või suhtumiste kogumit – huvi kiriku vastu ning suhtumist muutustesse kirikus. Koguduste liikmed on kirikuga seonduvast oluliselt rohkem huvitatud kui mitteliikmed. Mitteliikmete huvi kiriku ürituste ning kirikuõpetajaga vestlemise vastu on vähene, suuremat huvi tuntakse kirikus viibimise vastu.

Mis puudutab kiriku muutumist, siis üldiselt on Eesti elanikud selles suhtes pigem konservatiivsed. Umbes kaks kolmandikku elanikest arvab, et kirik peaks jääma kindlaks oma õpetusele ja moraalinormidele, ning veelgi tugevam on arvamus, et kirik peaks jääma oma traditsiooniliste kombetalituste juurde. Samal ajal leiab veidi üle poole elanikkonnast, et kirik peaks oma õpetust lihtsamalt ja nüüdisaegsemalt tutvustama. Huvitav on see, et koguduste liikmete ja mitteliikmete arvamus kiriku muutumise küsimustes on üsna sarnased – liikmete seas on väidetega nõustumine lihtsalt kindlam ja mitteliikmete seas

²⁸ EEU 2010, küsimus K42: „Kuivõrd Te nõustute alljärgnevatel väidetega?” Järgnevalt olid ära toodud joonisel 8 esitatud väited.

ebakindlam. Üle poole liikmetest ja mitteliikmetest toetab ka kiriku senisest tugevamat seotust rahvatraditsioonidega.

Mida usklikum on inimene, seda rohkem on ta huvitatud kirikuga seonduvast ning seda konservatiivsemalt suhtub ta kiriku muutumisse. Mida sagedamini käib inimene teenistustel, seda rohkem pakuvad talle huvi kirikuga seotud üritused, seda rohkem soovib ta juttu rääkida kirikuõpetajaga ning seda kindlamalt on ta seisukohal, et kirik peaks jääma kindlaks oma õpetusele ja moraalinormidele. Nii-öelda keskmise sagedusega kirikus käivad inimesed (kolm-neli korda aastas või kord-paar kuus) sooviksid teistega võrreldes rohkem käia kirikus niisama, nad ootavad kirikult suuremat seotust rahvatraditsioonidega ning soovivad, et kirik jääks oma traditsiooniliste kombetalituste juurde. Suhtumine kiriku õpetuse lihtsamasse ja nüüdisaegsemasse tutvustamisse ei sõltu jumalateenistustel käimise sagedusest!

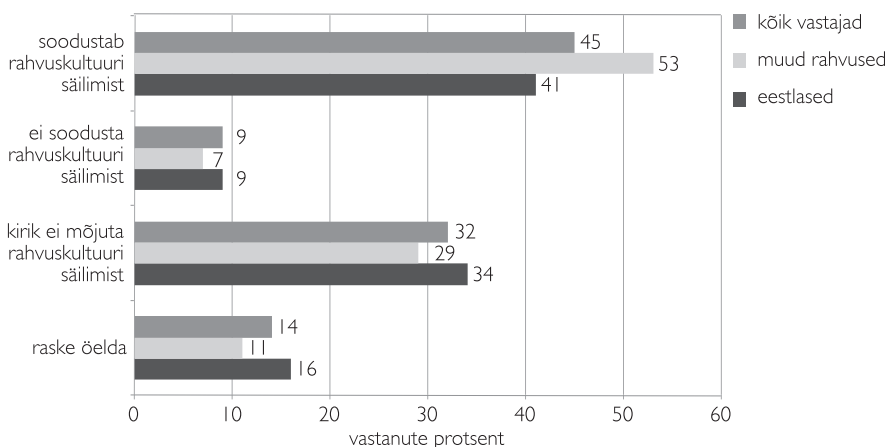
Joonis 9

Kogudustesse ja usuliikumistesse mitte kuuluvate vastajate ootused kiriku ühiskondlikule rollile. (N = 844)

Kui võrrelda omavahel erinevate koguduste liikmeid, siis õigeusklike koguduste liikmed arvavad teistest rohkem, et kirik peaks jääma traditsiooniliste kombetalituste juurde, et kirik võiks olla rohkem seotud rahvakultuuriga ning et nad soovivad vahel ka niisama kirikus käia. Muude koguduste liikmed on rohkem huvitatud kiriku üritustest, kirikuõpetajaga vestlemisest, nad toetavad

teistega võrreldes rohkem seisukohti, et kirik peaks oma õpetust lihtsamalt ja nüüdisaegsemalt tutvustama ning et kirik peaks jääma kindlaks oma õpetusele ja moraalinormidele. Luterlike koguduste liikmed ei erine keskmisest koguduse liikmest.

Naised on kirikuga seonduvast rohkem huvitatud kui mehed. Suhtumine kiriku muutumisse vastaja soost märkimisväärselt ei sõltu. Teistest rahvustest inimesed on veidi konservatiivsemad kiriku muutumise küsimuses ja rohkem huvitatud kirikuga seonduvast kui eestlased. Kõrgharidusega inimesed on kirikuga seonduvast rohkem huvitatud kui kesk- ja põhiharidusega inimesed. Suhtumine kiriku muutumisse vastaja haridustasemest märkimisväärselt ei sõltu. Vanemad inimesed on kirikuga seonduvast mõnevõrra rohkem huvitatud kui nooremad inimesed ning nad on ka mõnevõrra konservatiivsemad, mis puudutab traditsiooniliste kombetalituste ja moraalinormide juurde jäämist. Suhtumine lihtsamasse ja nüüdisaegsemasse õpetuse tutvustamisse aga vastaja vanusest ei sõltu.

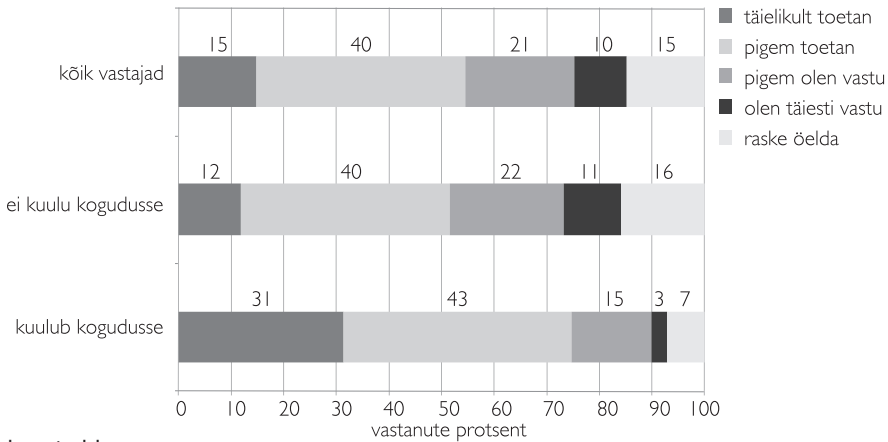
Joonis 10
„Mida Te arvate, millist mõju omab kirik Teie rahvuskultuuri säilimisele Eestis?”²⁹ Kõik vastajad (N = 1009).

Ligikaudu pooled Eesti elanikud leiavad, et kirik mõjub rahvuskultuuri säilimisele positiivselt. Kiriku negatiivset mõju rahvuskultuuri säilimisele usub alla kümnendiku kõikidest vastajatest. Umbes kolmandik vastajatest arvab, et kirik rahvuskultuuri säilimist ei mõjuta.

Muude rahvuste esindajad usuvad kiriku positiivsesse mõjusse veidi enam kui eestlased. Kiriku positiivses mõjus on rohkem veendunud ka naised, kõrgema haridusega inimesed, vanemad inimesed, koguduste liikmed, jumalateenistustel käivad inimesed ja end usklikus pidavad inimesed.

²⁹ EEU 2010, küsimus K41.

Üle poole Eesti elanikest suhtub kiriku kaasamisse riiklikult tähtsate pühade või sündmuste tähistamisel positiivselt. Koguduste liikmed suhtuvad kiriku kaasamisse oluliselt positiivsemalt kui mitteliikmed. Kiriku kaasamist toetavad rohkem ka naised, eestlased, vanemad inimesed ja jumalateenistustel käivad inimesed. Haridusest suhtumine ei sõltu. Üllatuslikult selgus, et ateismi poole kalduvad inimesed suhtuvad kiriku kaasamisse sama toetavalt kui usklikud ja usu poole kalduvad inimesed, kirikute kaasamist toetavad vähem usu suhtes ükskõiksed ja veendunud ateistid. Konfessioonide lõikes on ülekaalukalt kõige positiivsema suhtumisega luterlased.

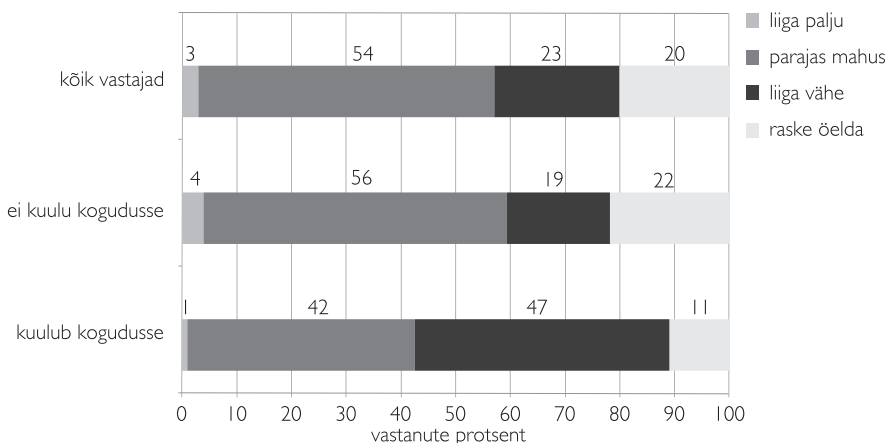
Joonis 11

„Palun öelge, kuidas Te suhtute kiriku kaasamisse riiklikult tähtsate pühade või sündmuste tähistamisel, nagu näiteks Vabariigi aastapäeva paraad või mõne riiklikult tähtsa ausamba avamine?“³⁰ Kõik vastajad (N = 1009).

Kuidas inimesed oma suhtumist põhjendavad? Kiriku kaasamist toetavad inimesed põhjendavad oma suhtumist eelkõige sellega, et kiriku kaasamine lisab üritusele pidulikkust, et nii on ajast aega olnud ja see on kujunenud juba traditsiooniks ning et tähtsad riiklikud üritused vajavad kiriklikku pühitsemist ja õnnistamist. Kiriku kaasamise vastu olevad inimesed põhjendavad oma suhtumist eelkõige sellega, et nende arvates on kirikul ühiskonnas teine roll, kirik on riigist eraldatud, kirik peaks olema väljaspool poliitikat ning et see on lihtsalt ebavajalik.

Veidi üle poole Eesti elanikest arvab, et Eesti meediakanalites räägitakse Eestis tegutsevatest kirikutest parajas matus. Umbes veerand elanikkonnast arvab, et kirikutest räägitakse liiga vähe, ja ainult üksikud inimesed leiavad, et kirikutest räägitakse liiga palju.

³⁰ EUU 2010, küsimus K43.

Joonis 12

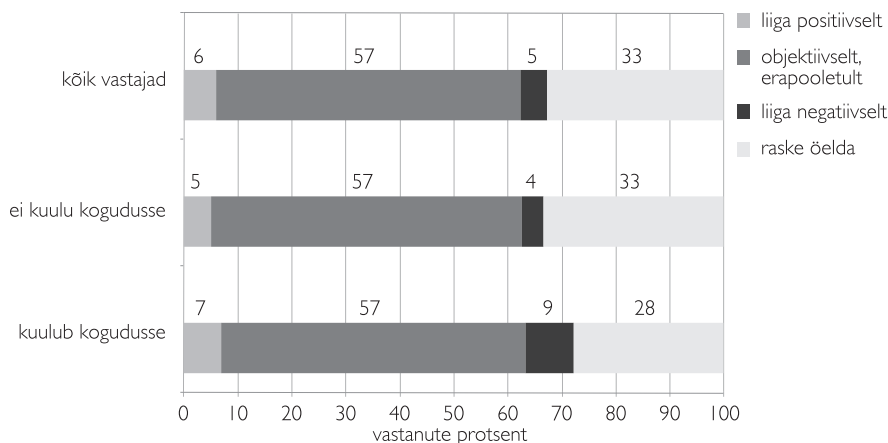
„Kas Teie arvates kirjutatakse ja räägitakse Eesti meediakanalites Eestis tegutsevatest kirikutest liiga palju, parajas mahus või liiga vähe?”³¹ Kõik vastajad (N = 1009).

Koguduste liikmed on kirikute senisest suuremast meediakajastusest oluliselt rohkem huvitatud kui kogudustesse mittekuuluvad inimesed. Suuremat meediakajastust soovivad ka naised, kõrgema haridusega inimesed, mitte-eestlased, vanemad inimesed, end usklikus pidavad inimesed ning jumalateenistustel osalevad inimesed. Konfessioonide lõikes soovivad senisest suuremat meediakajastust õigeusklike koguduste ja väiksemate konfessioonide esindajad, luterlike koguduste liikmed on kõige rohkem rahul praeguse meediakajastuse mahuga.

Üle poole Eesti elanikest arvab, et Eesti meedias kirjutatakse ja räägitakse Eestis tegutsevatest kirikutest objektiivselt ja erapooletult. Neid, kelle arvates kajastatakse kirikuid liiga positiivselt või liiga negatiivselt, on kümnendik Eesti elanikest. Ligikaudu kolmandik vastajatest aga ei osanud sellele küsimusele oma hinnangut anda.

Selle küsimuse puhul oli erinevate vastajagruppide vahel üllatavalt vähe erinevusi. Pea kõikides vaatluse all olevates gruppides oli suhtumine samasugune: veidi üle poole peab käsitlust objektiivseks ning erapooletuks ning kümnendik liiga positiivseks või negatiivseks. Teatud erinevused ilmnesid selliste tunnuste lõikes nagu enda usklikuks või ateistiks pidamine ning konfessiooniline kuuluvus. Veendunud ateistide seas on teistega võrreldes tunduvalt enam neid, kelle arvates käsitletakse meedias kirikud liiga positiivselt. Mis puudutab konfessioone, siis liiga positiivset suhtumist mainisid eelkõige õigeusklike koguduste liikmed ning liiga negatiivset suhtumist väiksemate konfessioonide esindajad.

³¹ EEU 2010, küsimus K45.

Joonis 13

„Kas Teie arvates kirjutatakse ja räägitakse Eesti meediakanalites Eestis tegutsevatest kirikutest liiga positiivselt, objektiivselt, erapooletult või liiga negatiivselt?”³² Kõik vastajad (N = 1009).

4. Kokkuvõte

Aktiivseid kirikuskäijaid ehk siis selliseid inimesi, kes käivad jumalateenistustel kord-paar kuus või enam, on umbkaudu 6% Eesti elanikkonnast. Sagedasem kirikuskäija on naine, vanemaeline ja mitte-eestlane.

Nii kirikute-koguduste liikmeid kui mitteliikmeid toob kirikusse vanade kommete, traditsioonide hindamine-austamine ja see, et tullakse koos lähedaste ja pereliikmetega. Kirik pakub hingerahu. Mitteliikmed käivad ka lihtsalt kirikuhoonet ja selle kaunist arhitektuuri nautimas. Koguduste liikmed tunnevad usklikena vajadust ja kohustust kirikus käia ning muidugi peetakse väga oluliseks ka jutlust.

Kirikust hoiab meie inimesi sageli eemal ajapuudus. Kes ei ole usklikud, need ei käi kirikus muidugi eelkõige selle pärast, et nende meelest ei puuduta neid seal toimuv. Samuti ei soovi paljud mitteliikmed ennast siduda ühegi organisatsiooniga, sealhulgas kirikuga. Koguduste liikmeid seevastu, kellest paljud on eakad ja maainimesed, hoiavad jumalateenistustest sageli eemal tervise- ja transpordiprobleemid, samuti tunduvad neile jumalateenistused liiga pikad. Märkimisväärne osa nii koguduste liikmetest kui mitteliikmetest väidab aga, et nad ei vaja vahendajat enda ja Jumala vahele.

Eestimaalane on oma suhtumises kirikuasjadesse suhteliselt konservatiivne: talle meeldivad vanad kombes ja traditsioonid, ta leiab, et kirik peab jääma

³² EUU 2010, küsimus K46.

kindlaks oma õpetusele ja moraalinormidele ning mitte minema kaasa kõigi ühiskondlike muutustega. See küsimus vajaks kindlasti edasist põhjalikumat uurimist, mis on sellise hoiaku motiivid ja põhjused meie ühiskonnas, kuna kiriku jaoks on siin tegemist väga olulise küsimusega muutuste aktsepteerimise ulatusest. Siiski ei tähenda see vastajate arvates seda, nagu ei peaks kirik oma sõnumit lihtsamalt ja nüüdisaegsemalt seletama. Kirikul tuleks kindlasti silmas pidada tõsiasja, et enamik meie inimestest ei ole saanud oma kodust (ja enamasti ka koolist) mitte mingeid religiooni- või usualaseid teadmisi ega õpetusi ning kirikul tuleks püüda kohanduda olukorraga, kus oma sõnumi tutvustamisel tuleb alustada nii-öelda nullist.

Teemad, millest kirikuskäija soovib kirikus kuulda, on isiklikku laadi ja hingeeluga seotud: enda hingemurede, kurbuse ja üksindusega toimetulek; igavikulised, elu ja surmaga seotud küsimused; elus ettetulevate moraalsete valikute lahendamine ning inimestevahelised suhted ja seal esilekerkivad probleemid.

Üldiselt näevad inimesed kirikul ühiskonnas üsna suurt rolli. Sotsiaalprobleemide lahendamisel ja sotsiaalsete riskirühmade abistamisel võiks see roll vastajate arvates suuremgi olla.

Muudest rahvustest inimesed arvavad eestlastest enam, et kirik soodustab rahvuskultuuri säilimist, mis on ka igati ootuspärane. Eestlaste arvamused lähevad siin lahku, kuid neid, kelle arvates kirik aitab rahvuskultuuri säilitada, on siiski veidi enam. Kiriku kaasamist riiklikult tähtsate pühade tähistamisse toetab veidi enam kui pool kogudustesse mittekuuluvatest inimestest ning vastu on umbes kolmandik. Koguduste liikmete suhtumine on ootuspäraselt soosiv.

Kogudustesse kuulujatest leiavad ligi pooled, et kiriku asjadest räägitakse meedias liiga vähe ning ka mittekuulujate hulgas on niiviisi arvajaid üsna palju. Kajastamise tonaalsuse osas on kuulujate ja mittekuulujate arvamused üllatavalt sarnased: veidi üle poole vastanutest peab kajastust erapooletuks ja objektiivseks. Siiski tajub 9% koguduste liikmetest, et meediakajastus on liiga negatiivne.

On selge, et nii nagu muutub elu meie ümber, muutuvad ka ootused kirikule. Kuna meie kirikud tegutsesid aastakümneid erakordse surve tingimustes kus nende mõju inimestele ja ühiskonnale oli üsna piiratud, kohandusid selle olukorraga ka kirikulised. Nii ei osatudki võib-olla kirikutele mingeid erilisi ootusi seada ning rõõmustati ka üsna vähese üle. Olukorras, kus igasugune informatsioon on muutunud kättesaadavamaks ja kus me võrdleme ennast pidevalt naabritega Euroopa maadest, muutuvad ettekujutused kiriku rollist ja sellest, mida kirik saab pakkuda nii inimesele kui ühiskonnale. Kindlasti peaksime neid muutusi edaspidigi suure tähelepanuga jälgima ja uurima.